

RIKTLINJE/RUTIN VID ÖVERVÄGANDE AV SKYDDSÅTGÄRDER INOM KOMMUNAL VÅRD- OCH OMSORG

Överenskommelsen gäller Dalarnas kommuner

Dokumenttyp: Länsövergripande riktlinjer för kommunerna	Dokumentnamn: Riktlinje/Rutin vid övervägande av skyddsåtgärder inom kommunal vård- och omsorg
Giltigt från och med: 2019-08-30	Giltigt till och med: 2022-08-31
Ansvarig för revidering: MAS/MAR nätverket	Antagen av och datum: 2019-08-30 p. 15 Länsnätverk förvaltningschefer inom hälsa och välfärd
Version: Version 2	Godkänd av Länsnätverk förvaltningschefer inom Hälsa och välfärd Ordförande Lena Frøyen
Dokumenthistorik: Version 1 2017-02-03 - 2019-02-28	Diarienummer: RD 2017/39

2019-04-26

Innehåll

Bakgrund	3
Etiska principer	3
Definition av begreppet skyddsåtgärder	3
Definition av begreppet samtycke	4
Nödrätt.....	4
Definition av begreppet tvång	4
Egenvård	4
Ställningstagande till skyddsåtgärd.....	5
Exempel på skyddsåtgärd.....	5
Kvalitetsuppföljning	6
Lagar	6
Checklista vid ställningstagande till skyddsåtgärder, Bilaga 1	8
Ansvar (Mall med exempel), Bilaga 2.....	9
Lathund förskrivning/ansvar (Mall med exempel) Bilaga 3	11

2019-04-26

Bakgrund

Varje medborgare är enligt Regeringsformen grundlagsskyddad mot frihetsberövande och andra frihetsinskränkningar. Med frihetsberövande avses i huvudsak att mot någons vilja beröva hans/hennes rörelsefrihet. Skyddet gäller även för insatser så som bälte, brickbord, larmmattor, rörelselarm, säng-grindar, inlåsning etc. Det är heller inte tillåtet med någon form av tvångsmedicinering.

Vid vård och omsorg av personer med demenssjukdom, annan form av kognitiv nedsättning och/eller svåra beteende eller psykiska symtom uppstår ibland etiska dilemman. Insatser ska enligt hälso- och sjukvårdslagen och socialtjänstlagen bygga på frivillighet och förutsätter därför den enskildes samtycke. Också åtgärder i syfte att hjälpa och skydda den enskilde kan bedömas som en tvångsåtgärd om den används mot den enskildes vilja.

Tvångsåtgärder får aldrig användas i vården och omsorgen av den enskilde.

Inom vård och omsorg kan man ibland överväga att vidta skyddsåtgärder för att skydda den enskilde. Socialstyrelsen betonar vikten av att personal med lämplig utbildning skall finnas i tillräcklig omfattning för att ge den enskilde en adekvat vård och omsorg. Insättande av skyddsåtgärder får inte göras på grund av att det saknas personal. God kunskap och gott bemötande löser dock inte alla situationer där en person måste skyddas på grund av sitt eget handlande och riskerar att utsätta sig själv och andra för fara.

Undantag från grundlagsskyddet om frihetsberövande eller frihetsbegränsande åtgärder kan endast föreskrivas i lag. I akuta situationer där det är fara för den enskildes liv och hälsa kan personal ingripa med tvång- och frihetsberövande åtgärder genom bestämmelse om nödrätt (SFS 1962:700, 24 kap. 4§).

Etiska principer

Huvudregeln är att åtgärder som innebär frihetsinskränkningar eller tvång inte får företas.

Definition av begreppet skyddsåtgärder

Åtgärder i syfte att skydda och hjälpa den enskilde.

Exempel på skyddsåtgärder är låsta dörrar, bälten/selar, sänggrindar, olika former av larm mm. Dessa åtgärder får **inte** användas i syfte att frihetsberöva en person men däremot som skydd eller hjälpmedel då den enskilde samtycker.

Skyddsåtgärden måste alltid vara etiskt försvarbar utifrån utförd riskanalys och helhetsbedömning.

2019-04-26

Definition av begreppet samtycke

Insatser enligt hälso- och sjukvårdslagen och socialtjänstlagen bygger på frivillighet och förutsätter den enskildes samtycke. Man kan inte vidta åtgärder mot den enskildes vilja.

Samtycke kan inhämtas på flera sätt:

Uttryckligt

Den enskilde ger ett medvetet och tydligt uttryck för samtycke till en viss åtgärd, antingen skriftligt, muntligt eller genom t.ex. en jakande nick.

Konkludent

Den enskilde agerar på ett sätt som underförstått visar att han eller hon samtycker, t.ex. genom att underlätta åtgärdens genomförande.

Presumtivt

Detta bygger på att den som skall vidta åtgärden har försäkrat sig om att den är förenlig med den enskildes vilja utan att samtycket har kommit till uttryck.

Ett samtycke från den enskilde kan återkallas när som helst. Samtycket omprövas i praktiken varje gång skyddsåtgärden ska användas. Detta innebär t.ex. att om den enskilde reagerar med motstånd mot skyddsåtgärden ses detta som att samtycke inte föreligger.

Det finns inget stöd i lagen att anhöriga, god man eller förvaltare kan samtycka eller kräva att social-tjänsten eller hälso- och sjukvården ska använda skyddsåtgärder. Närstående, god man/förvaltare ska dock alltid hållas informerade om eventuella skyddsåtgärder.

Nödrätt

Nödrätt innebär att handla i nöd för att avvärja fara för liv eller hälsa och får endast tillämpas i undantagsfall. Rätten att handgripligen ingripa kan enbart användas i akuta situationer när det finns uppenbar fara för den enskildes liv och hälsa.

Definition av begreppet tvång

Om den enskilde inte lämnar något av ovanstående samtycken betraktas åtgärden som tvångsåtgärd.

Tvångsåtgärder regleras i flera lagar bl.a. Brottsbalken, lagen om psykiatrisk tvångsvård (LPT). Tvångsåtgärder får inte användas i den kommunala vården och omsorgen.

Egenvård

Om den enskilde själv önskar ha brickbord, sänggrind eller annat hjälpmedel som är att jämföra med skyddsåtgärder betraktas åtgärden som egenvård. Riskanalys ska göras.

2019-04-26

Ställningstagande till skyddsåtgärd

Alla beslut om skyddsåtgärder ska fattas vid gemensam vårdplanering där berörda ansvariga för vården och omsorgen deltar. Beslutet ska alltid föregås av en riskanalys, se ”**Checklista vid ställningstagande till skyddsåtgärd**”, **Bilaga 1**. Vid vårdplanering bör viktiga nyckelpersoner såsom den enskilde själv, ev. närstående, sjuksköterska, arbetsterapeut, fysioterapeut/sjukgymnast, enhetschef, kontaktperson närvara. Det är viktigt att allas synpunkter tas till vara så att alternativa lösningar kan provas.

Exempel på skyddsåtgärd

Bälte

Bälte är ett individuellt hjälpmedel med specifikt syfte. Syftet med bältet är att bibehålla god kroppsposition i sittande t.ex. vid ökad tonus, spasticitet. Bältet får inte användas i syfte att förhindra förflyttning, att tvinga individen kvar mot dennes vilja. Låset på bältet ska vara nåbart för den enskilde och kunna öppnas av personen utan att använda verktyg. Bälte är ett individuellt hjälpmedel som förskrivs av arbetsterapeut respektive fysioterapeut/sjukgymnast.

Brickbord

Syftet med brickbord är att underlätta och stimulera till aktivitet, avlasta arm/armar eller möjliggöra en god kroppsposition i sittande. Brickbord får inte användas i syfte att förhindra rörelsefrihet eller att tvinga individen kvar mot dennes vilja. Bordet ska kunna tas bort av den enskilde utan att använda verktyg. Brickbord är ett individuellt hjälpmedel som förskrivs av arbetsterapeut respektive fysioterapeut/sjukgymnast.

Sänggrind

Syftet med sänggrind är att förhindra fall. Sänggrind kan vara till hjälp vid förflyttningar/lägesändring och kan inge trygghet. Sänggrind får inte användas i syfte att förhindra rörelsefrihet eller att tvinga individen kvar mot dennes vilja. Sänggrind är ett individuellt hjälpmedel som förskrivs av sjuksköterska, arbetsterapeut, fysioterapeut/sjukgymnast.

Individuella larm

De finns många olika typer av larm t.ex. dörrlarm, sängvakt, larmmatta, rörelselarm.

Det finns också kroppsburna larm som anbringas på den enskilde och som aktiveras vid passage av viss gräns eller kan eftersökas av polis.

Larm möjliggör tidig tillsyn. Larm får inte användas i syfte att förhindra rörelsefrihet eller att tvinga individen kvar mot dennes vilja. Larm förskrivs/beställs enligt lokal rutin.

GPS/Trygghetsmobil mm

En GPS/Trygghetsmobil fungerar oftast som en förenklad mobiltelefon där personal eller anhörig omedelbart och oberoende av var brukaren befinner sig kan få kontakt med brukaren. Det går även att se i en dator/surfplatta var brukaren befinner sig om hen inte kan svara i telefonen.

GPS/Trygghetsmobil kan ofta programmeras för att ge en signal om brukaren går utanför ett bestämt område. Anhörig/personal får då ett SMS med en kartposition och brukarens rörelseriktning för att kunna hitta brukaren och hjälpa brukaren tillbaka. Bärare av larmet kan också själv larma.

2019-04-26

Larm förskrivs/beställs enligt lokal rutin.

Nödsändare

Nödsändare/pejlingsutrustning aktiveras av polisen när en person är anmäld försvunnen, se separat rutin för nödsändare samt eftersöksplan.

Nödsändare förskrivs/beställs enligt lokal rutin.

Generella larm

Generella passagelarm signalerar via ljudsignal eller signal till personalens larmtelefon när någon passerar t.ex. en dörr till en boendeenhet.

Beslut om generella larm fattas av enhetschef i samråd med MAS och eventuellt demenssjuksköterska.

Låsta dörrar

Ytterdörren till huset kan vara försett med kodlås, så som det är brukligt i de flesta människors hem.

Dörren in till avdelningen/gruppboendet kan vara försett med kodlås. Koden ska dock vara väl synlig för den boende. Får den enskilde uppenbara problem med att öppna låset ska personalen försöka avleda personen alternativt hjälpa till att öppna och vid behov följa med ut.

Dörren in till den boendes egen lägenhet får inte låsas annat än om den boende själv uttryckligen ber om detta. Så kallade "hotellås" kan användas i syfte att förhindra ovälkomna besök i bostaden. Låset hindrar inte den enskilde att lämna bostaden.

Kvalitetsuppföljning

Alla insatta skyddsåtgärder ska rapporteras till MAS (Medicinskt Ansvarig Sjuksköterska) eller MAR (Medicinskt Ansvarig för Rehabilitering), enligt lokal rutin.

Lagar

Undantag från skyddet mot frihetsberövande eller frihetsbegränsande åtgärder kan endast föreskrivas i lag. Exempel på dessa lagar:

SFS 1962:700 Brottsbalken

SFS 1974:152 Regeringsformen

SFS 1988:870 Lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM)

SFS 1991:1128 Lagen om psykiatrisk tvångsvård (LPT)

SFS 1993:387 Lag om stöd och service för vissa funktionshindrade

SFS 1993:584 Lag om medicintekniska produkter

SFS 1993:876 Förordningen om medicintekniska produkter

SFS 2001:453 Socialtjänstlagen (SoL)

SFS 2004:168 Smittskyddslagen (SmL)

SFS 2010:659 Patientsäkerhetslagen

2019-04-26

SFS 2017:30 Hälso- och sjukvårdslag (HSL)

LVFS 2003:11 Läkemedelsverkets föreskrifter om medicintekniska produkter

SOSFS 2008:1 Socialstyrelsens föreskrifter om användning av medicintekniska produkter i hälso- och sjukvården

SOSFS 2011:9 Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om ledningssystem för systematiskt kvalitetsarbete

Socialstyrelsen 2010, meddelandeblad nr 2/2010

Socialstyrelsen 2013, meddelandeblad nr 12/2013

Arbetsgrupp:

Framtaget av Kunskapscentrum för Kommunal Hälso- och Sjukvård (Högskolan Dalarna) tillsammans med länets Medicinskt Ansvariga Sjuksköterskor och Medicinskt Ansvariga för Rehabilitering.

2019-04-26

Checklista vid ställningstagande till skyddsåtgärder, Bilaga 1

Kartläggning av händelser och bakomliggande orsaker ex:

- Tid på dygnet
- Tidigare händelser

Checklista vid utredning av fall:

- Fysiskt status
- Psykiskt status
- Sittanalys
- Smärta
- Nutrition
- Elimination
- Social-/psykisk analys
- Aktivitet
- Miljö
- Läkemedel - finns läkemedel som påverkar:
 - Balans och Muskelstyrka
 - Kognition
 - Rastlöshet
 - Vakenhet
 - Blodtrycksfall
 - Trängningar

Kartlägg också redan fungerande strategier och arbetssätt för att kanske kunna tillämpa dessa i större utsträckning via information till övrig personal, handlingsplan osv.

Vilka andra åtgärder kan provas i syfte att respektera den enskildes självbestämmande och integritet samt tillgodose personens säkerhet?

Om skyddsåtgärd bedöms som ett alternativ, hur säkerställer man att samtycke inhämtas varje gång och under tiden som åtgärden används? Skapa handlingsplan med alternativa lösningar för de tillfällen då personen inte samtycker till skyddsåtgärden.

Efter utförd riskanalys:

- Informera närstående om de ej varit med vid kartläggningen.
 - Dokumentera i journal.
 - Följ upp, utvärdera och dokumentera de insatta åtgärderna och om behovet kvarstår.
-

2019-04-26

Ansvar (Mall med exempel), Bilaga 2

Vårdgivaren ansvarar för att

- ge direktiv och säkerställa att det i varje verksamhet finns ett ändamålsenligt kvalitetssystem med organisation, resurser, rutiner och metoder som säkerställer kvaliteten i hälso- och sjukvårdsverksamheten
- bestämmelserna 9 § i lagen (SFS 1993:584) om medicintekniska produkter efterlevs beträffande de produkter som tillhör verksamheten eller har förskrivits av vårdgivarens hälso- och sjukvårdspersonal.

Medicinskt ansvarig sjuksköterska/medicinskt ansvarig för rehabilitering ansvarar för att

- riktlinjer och rutiner finns och är kända
- årlig uppföljning av användandet av skyddsåtgärder görs.

Verksamhetschef, enligt HSL, ansvarar för att

- riktlinjer och rutiner är kända och efterlevs
- personal har den kompetens som krävs.

Legitimerad personal ansvarar för att

- riktlinjerna för skyddsåtgärder tillämpas inom eget yrkesansvar
- bedöma om det finns medicinska orsaker till ett förändrat beteende som i sin tur föranleder skyddsåtgärder (eventuellt tillsammans med läkare)
- vid behov initiera en vårdplanering inför förskrivning
- dokumentera anledningen till skyddsåtgärden
- dokumentera ställningstaganden som har gjorts vid val av behandlingsalternativ
- följa upp och dokumentera hur skyddsåtgärden används och att produkten är ändamålsenlig
- dokumentera hur den enskilde har gett sitt samtycke
- följa upp och dokumentera effekten/nyttan av insatt skyddsåtgärd
- fortlöpande bedöma behovet av skyddsåtgärden.

Enhetschef ansvarar för att

- riktlinjerna är kända hos medarbetarna
 - delta i vårdplanering inför förskrivning
 - ordinerade skyddsåtgärder verkställs
 - fatta beslut om larm efter egen och legitimerad personals bedömning
 - vård- och omsorgspersonalen har kompetens att använda skyddsåtgärderna
 - berörd personal får genomgång av hur larmen fungerar
 - personalen får kännedom om vart de ska vända sig när fel uppstår
 - informera närstående/god man/förvaltare i förekommande fall
-

2019-04-26

- det finns lokala rutiner för handhavande och kontroll av medicintekniska produkter och förekommande larm
- dokumentera hur den enskilde har gett sitt samtycke
- en gång/år lämna uppgifter om förekommande skyddsåtgärder till MAS

vård- och omsorgspersonal ansvarar för att

- uppmärksamma legitimerad personal och/eller enhetschef på förändringar i den enskildes hälsotillstånd så att bedömning kan göras om eventuella skyddsåtgärder
 - inhämta nödvändig information angående den enskilde inför vårdplanering och att delta i vårdplaneringen
 - ha god kännedom om handhavande och kontroll av medicintekniska produkter och förekommande larm.
-

2019-04-26

Lathund förskrivning/ansvar (Mall med exempel) Bilaga 3

Skyddsåtgärd	Bedömning	Ordinator	Funktion	Uppföljning
Sänggrind	Sjuksköterska/arbetsterapeut/sjukgymnast	Legitimerad personal	Förhindra fallskada	1/månad
Bälte, sele	Sjuksköterska/arbetsterapeut/sjukgymnast	Legitimerad personal	Förhindra fallskada	1/månad
Brickbord	Sjuksköterska/arbetsterapeut/sjukgymnast	Legitimerad personal	Förhindra fallskada	1/månad
Passagelarm	Sjuksköterska/arbetsterapeut/sjukgymnast/enhetschef	Enhetschef efter egen och leg personals bedömning	Aktiveras vid passage	1/månad
Rörelselarm	Sjuksköterska/arbetsterapeut/sjukgymnast i samråd med enhetschef	Enhetschef efter egen och legitimerad personals bedömning	Larm som reagerar på rörelse/tryck	1/månad
Överfallslarm	Enhetschef	Enhetschef	Trygghetslarm för patient vid risk för hot och våld	1/månad
GPS	Sjuksköterska/arbetsterapeut/sjukgymnast/enhetschef	Legitimerad personal eller enhetschef efter egen och leg personals bedömning	Position/hitta person	1/månad
Nödsändare	Sjuksköterska/arbetsterapeut/sjukgymnast/enhetschef	MAS	Position	1/månad

